

100 ROCZNICA WYBUCHU I POWSTANIA ŚLĄSKIEGO

➤ I powstanie śląskie - od 16 sierpnia do 26 sierpnia 1919 r.

I POWSTANIE ŚLĄSKIE

- *I powstanie śląskie* – wystąpienie zbrojne zorganizowane przez Polską Organizację Wojskową Górnego Śląska mające na celu przyłączenie Górnego Śląska do Polski. Rozpoczęło się w nocy z 16 na 17 sierpnia, i trwało do 24 sierpnia 1919

Pomnik powstańców w Wodzisławiu Śląskim

Przyczyny I Powstania

- **Strajk sierpniowy** - śląscy robotnicy oprócz postulatu niedopuszczania do pracy byłych grenzschutzowców i członków bojówek niemieckich, wysunęli szereg innych żądań, m.in. zaniechania zwolnień robotników, odwołania stanu oblężenia, podwyżki płac; mimo wysiłków władz niemieckich oraz zabiegów niemieckich i niektórych polskich działaczy związkowych strajk rozszerzał się - 14 sierpnia 1919 r. ogarnął już około 140 tys. Robotników.

Przebieg I Powstania

- **17 sierpnia** - o godz. 1.00 w nocy działania podjęły oddziały POW G. Śl. pod dowództwem ppor. Stanisława Krzyżowskiego w północnej części powiatu pszczyńskiego. Opanowano Tychy, zaś pod Paprocanami zdobyto działa, broń ręczną i wzięto jeńców do niewoli.

Przebieg I Powstania

- **18 sierpnia** - ruszyli powstańcy w powiecie rybnickim. Powstańcy, którymi dowodzili J. Wyglenda i M. Witczak, odnieśli sukces pod Godowem, niestety, nie opanowano Wodzisławia, a między Ligotą a Gotartowicami poniesiono porażkę. W powiecie tarnogórskim powstańcy, pod dowództwem J. Zajera, opanowali jedynie Radzionków i Piekary.

Przebieg I Powstania

- **19 sierpnia** - powstańcy posiadali tylko wąski skrawek górnośląskiego okręgu przemysłowego, przylegający do Polski. Trwały walki w Mysłowicach, a A. Zgrzebniok powołał nowy sztab wojsk powstańczych. Zaczęto organizować obozy uchodźców w Sosnowcu, Grodźcu, Szczakowej, Oświęcimiu, Jaworznie i Zawierciu.

Przebieg I Powstania

- **20 sierpnia** - toczyły się ostre walki na przedpolach Mysłowic, utracono Dąbrówkę Małą, Nikiszowiec i Janów. Toczono walki o Szopienice, na południu powiatu rybnickiego wznowiono akcje zbrojne.

Skutki I Powstania

- Według Kazimierza Popiołka, I powstanie to "wybuch gniewu udręczonego wyzyskiem i gnębionego terrorem ludu". Skończyło się ono przegraną, ale nie była to klęska totalna; niepowodzenie nie odebrało Ślązacom wiary w możliwość i celowość dalszych walk o przyłączenie Górnego Śląska do Polski.

Skutki I Powstania

- Wybuch I powstania znalazł szeroki oddźwięk w całej Europie. Wypadki sierpniowe wykazały, że ludność polska stanowiła na tym terenie poważną siłę, zdolną do zbrojnej walki o swoje prawa. Powstanie odbiło się również głośnym echem w Polsce, zwracając uwagę całego społeczeństwa na problem górnośląski.

Skutki I Powstania

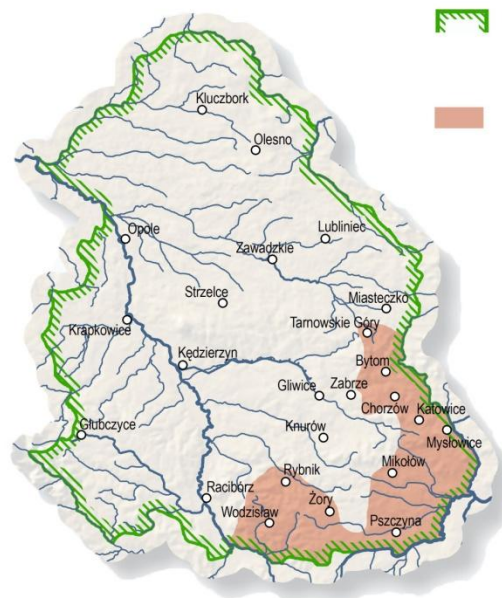
- Wzrost zainteresowania sprawami górnośląskimi miał niebagatelne znaczenie wobec rozpoczynającej się walki propagandowej wokół plebiscytu.

Zasięg Powstań Śląskich

Zasięg powstań śląskich

0 20 40 60 km

Pierwsze powstanie śląskie 16-24 VIII 1919 r.

 zasięg obszaru plebiscytowego
20 III 1921 r.

 obszar objęty powstaniem

Powstańcy z Katowic przed wyjściem na front

Tablica upamiętniająca powrót Śląska do Polski

W TYM MIEJSCU 20 CZERWCA 1922 ROKU
NASTAPIŁO SYMBOLICZNE ZERWANIE
LANCUCHA OZNACZAJĄCE POWRÓT
ŚLĄSKA DO MACIERZY.

NA PAMIĄTKĘ UROCZYSTYCH OBCHODÓW TEGO
WYDARZENIA W 1992 ROKU TABLICE TE POŁOŻYŁY
MIASTA:
KATOWICE · SOSNOWIEC

Pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach

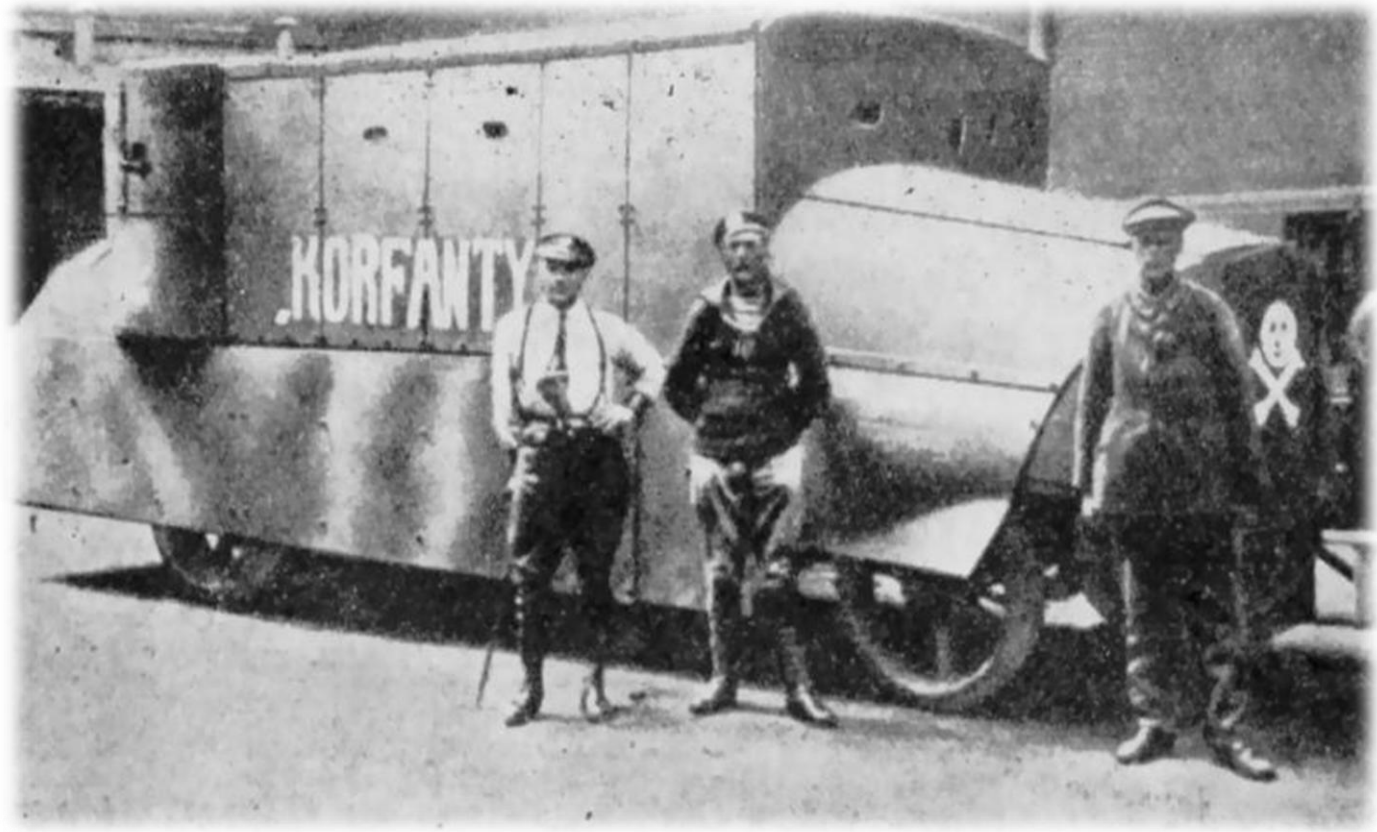
Powstańczy Pociąg Pancerny

Powstańczy Pociąg Pancerny

Powstańczy Samochód Pancerny

Rys historyczny I Powstania Śląskiego

Podczas kończącej I wojnę światową konferencji pokojowej w Paryżu (I-VI 1919 roku), delegacja polska proponowała włączenie do Polski całego terytorium Górnego Śląska, argumentując taką decyzję: przewagą liczebną ludności polskojęzycznej, tradycją historyczną i w przyszłości znaczeniem dla gospodarki II RP. Jednak wobec poparcia dla Niemców ze strony Brytyjczyków, o losie regionu miał ostatecznie decyzją zwycięskich mocarstw zdecydować plebiscyt (na mocy art. 88 traktatu wersalskiego). Dopuszczeni do głosowania zostali wszyscy dorośli mieszkańcy terenu plebiscytowego, a także tzw. emigranci, czyli osoby, które ukończyły 20. rok życia i urodziły się w obszarze plebiscytowym, ale już na nim nie mieszkały.

Regulamin plebiscytu
na Górnym Śląsku.
"Kurier Śląski", Śląska
Biblioteka Cyfrowa

REGULAMIN PLEBISCYTU NA GÓRNYM ŚLĄSKU.

Komisja Międzysojusznicza Rządząca i Plebiscytowa Górnego Śląska,

na mocy praw jej przyznanych przez Traktat Pokojowy między Mocarstwami Sojuszniczymi i Stowarzyszonymi a Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28-go czerwca 1919 roku,

rozporządza:

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

Przepisy ogólne.

Artykuł 1.

Prawo głosowania.

Prawo głosowania przy plebiscycie na Górnym Śląsku przysługuje każdej osobie, bez różnicy płci, która czyni zadość warunkom następującym:

a) Ma ukończonych 20 lat wieku w dniu 1-go stycznia 1921 roku.

b) Urodziła się na obszarze, podlegającym plebiscytowi, albo ma tamże swoje stałe miejsce zamieszkania od 1-go stycznia 1904 roku lub od czasu dłuższego, albo też ztąd została wydalona przez władze niemieckie i nie zachowała tam swego stałego miejsca zamieszkania.

Głosujący powołani są według brzmienia artykułu 88 Traktatu Wersalskiego do wypowiedzenia się, czy życzą sobie przyłączenia do Niemiec czy do Polski.

Każdemu głosującemu przysługuje tylko jeden głos.

Artykuł 2.

Wykluczenia.

Wykluczone od prawa do głosowania są osoby pozbawione używania praw z powodu choroby umysłowej lub niedołężności umysłu.

Artykuł 3.

Kategorie głosujących.

Ze względu na sporządzenie list podzieleno głosujących na kategorie następujące, stosownie do dowodów, jakich dostarczyć muszą, by być wpisani:

A) Osoby urodzone na obszarze plebiscytowym Górnego Śląska i tamże zamieszkałe, poniżej w skróceniu zwane „mieszkańcami rodowitymi”;

B) osoby urodzone na obszarze plebiscytowym Górnego Śląska, ale tamże nie zamieszkałe, poniżej w skróceniu zwane „osobami rodowitymi, ale nie mieszkańcami”;

C) osoby nie urodzone na obszarze plebiscytowym Górnego Śląska, lecz tamże bez przerwy zamieszkałe od 1-go stycznia 1904 r. lub od czasu dłuższego, poniżej w skróceniu zwane „mieszkańcami nie rodowitymi”;

D) osoby nie urodzone na obszarze plebiscytowym Górnego Śląska, które tamże w dniu 1-go stycznia 1904 r. miały swoje stałe miejsce zamieszkania, lecz nie zachowały je z powodu swego wydalenia przez władze niemieckie, poniżej oznaczone nazwą skróconą „wydalonych”.

Artykuł 4.

Plebiscytowe miejsce zamieszkania.

Każda osoba głosuje w gminie, w której w dniu 1-go października 1920 r. zamieszkała była, albo, jeżeli nie ma swego stałego miejsca zamieszkania na obszarze plebiscytowym, w gminie, w której się urodziła.

Wydaleni głosować będą w gminie, w której mieszkali, gdy ich wydalono z obszaru.

Artykuł 5.

Zarządzenie Komisji Rządzącej określi warunki, w których będą mogli wykonywać swoje prawo głosowania: członkowie Komitetów Parytetycznych i Bur Głosowania, powołani do sprawowania swego urzędu poza obrębem gminy, w której są wpisani; członkowie sił policyjnych Górnego Śląska; uwieczni, oraz personel administracyjny zakładów karnych.

Artykuł 6.

Obszar plebiscytowy.

Obszar, którego mieszkańcy powołani są do głosowania, objęty jest granicami poniżej określonymi:

granica między Górnym Śląskiem a Polską;

granica między Górnym Śląskiem a obszarami, podlegającymi władzom niemieckim, ustalona przepisami podpisanymi w Paryżu dnia 9-go stycznia 1920 r.;

granica między Górnym Śląskiem a państwem Czecho-Słowackim, a w dalszym ciągu nowa granica, wytknięta przez Komisję dla określenia granic polsko-czesko-słowackich w wykonaniu artykułu 83 Traktatu Wersalskiego.

Wytknięta linia tej ostatniej części granic między Górnym Śląskiem a Czecho-Słowacją, ustalona protokołem z dnia 6-go grudnia 1920 roku, jest przyjęta dla celów plebiscytowych na mocy postanowienia Rady Ambasadorów z dnia 20-go lipca 1920 r., które brzmi następująco:

10 przekazania plebiscytowych Górnoslązaka

- 1. Nie masz innej ojczyzny nad Polską**
- 2. Nie użyjesz głosu twego na krzywdę Narodu**
- 3. Pamiętaj abyś w dzień plebiscytu spełnił obowiązek Polaka**
- 4. Czcij wiarę i ojczyznę i mowę ojców**
- 5. Nie zabijaj przyszłości swych dzieci**
- 6. Nie sprzedawaj duszy Niemcom**
- 7. Nie kradnij zaufania, jakie pokłada w Tobie Ojczyzna**
- 8. Nie głosuj przeciw własnemu sumieniu**
- 9. Bogactwo wroga nie będzie nigdy bogactwem Twoim**
- 10. Nie wierz zaradnym obietnicom, bo póki świat światem nie będzie Prusak Polakowi bratem.**

Rys historyczny I Powstania Śląskiego

Działania niemieckiej administracji doprowadziły do wybuchu polskiego powstania (tzw. I powstania śląskiego), które trwało od 17 do 26 sierpnia 1919 roku. Przygotowywała je polska, nielegalna organizacja wojskowa istniejąca już od stycznia 1919 roku – Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska (POW GŚ). Lokalnie powstanie przybrało jednak charakter spontanicznego zrywu skierowanego przeciwko niemieckiej administracji oraz niemieckim właścicielom zakładów przemysłowych. Powstanie nie miało jasno skonkretyzowanych celów. Ogólne zamierzenie zajęcia całego terenu plebiscytowego było nierealne ze względu na przewagę niemiecką. Polscy powstańcy walczyć musieli przeciwko oddziałom regularnej armii niemieckiej. Ze względu na słabość polskich oddziałów (szczególnie dotyczyło to braków w uzbrojeniu, a także niedostatecznej koordynacji działań małych oddziałów powstańczych), teren potyczek ograniczył się do powiatów: rybnickiego, pszczyńskiego, bytomskiego, katowickiego i lublinieckiego. Powstanie, wobec braku możliwości pomocy ze strony Polski, która ratyfikowała traktat wersalski i nie mogła, podobnie jak Niemcy, interweniować bezpośrednio, zakończyło się pacyfikacją ludności polskiej. Wielu powstańców zostało zmuszonych w obawie przed represjami niemieckimi do opuszczenia Górnego Śląska. Najważniejsze obozy dla uchodźców ulokowano w Sosnowcu, Oświęcimiu i Zawierciu.

Rys historyczny I Powstania Śląskiego

Po wejściu w życie postanowień traktatu wersalskiego nad przebiegiem plebiscytu kontrolę przejęła **Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa**, skupiająca reprezentantów Francji, Włoch i Wielkiej Brytanii (Stany Zjednoczone nie ratyfikowały traktatu i nie miały swojego przedstawiciela na Górnym Śląsku).

Na czele Komisji stał francuski gen. Henri Le Rond. Od lutego 1920 roku wkroczyły na Górny Śląsk także wojska alianckie, a opuściły obszar plebiscytowy regularne wojskowe oddziały niemieckie.

Rząd polski na terenie plebiscytowym reprezentował **Polski Komisariat Plebiscytowy** z siedzibą w Bytomiu (mieszczący się w nieistniejącym już dzisiaj Hotelu „Lomnitz”). Jako komisarz plebiscytowy przewodził Komisariatowi **Wojciech Korfanty**, znany już z działalności w polskim ruchu narodowym na Górnym Śląsku przed I wojną światową, a na przełomie lat 1918-1919 jeden z przywódców powstania przeciwko Niemcom w Wielkopolsce. Rząd niemiecki miał również swoją reprezentację – **Niemiecki Komisariat Plebiscytowy** z siedzibą w Katowicach. Kierował nim słabo znany na Górnym Śląsku działacz partii katolickiej **Kurt Urbanek**.

Rys historyczny I Powstania Śląskiego

Po wkroczeniu wojsk alianckich usunięto z obszaru plebiscytowego na początku 1920 roku wojska niemieckie (*Grenzschutz*), a za stan bezpieczeństwa miała odpowiadać niemiecka policja bezpieczeństwa (*Sicherheitspolizei* [SiPo]). Niemcy i Polacy w trakcie walki propagandowej wykorzystywali jednak nielegalne organizacje wojskowe (Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska zmieniła nazwę na Dowództwo Obrony Plebiscytu; Niemcy założyli organizację Organizacja Wojskową Górny Śląsk – *Kampforganisation Oberschlesien*). Obydwie organizacje korzystały z pomocy swoich rządów w Warszawie i Berlinie, głównie finansowej, materiałowej (uzbrojenia i amunicji) oraz osobowej (oficerów, podoficerów oraz ochotników posiadających przygotowanie wojskowe, przysyłanych do przekształcenia organizacji w konspiracyjne oddziały wojskowe).

Rys historyczny I Powstania Śląskiego

Po wkroczeniu wojsk alianckich usunięto z obszaru plebiscytowego na początku 1920 roku wojska niemieckie (*Grenzschutz*), a za stan bezpieczeństwa miała odpowiadać niemiecka policja bezpieczeństwa (*Sicherheitspolizei* [SiPo]). Niemcy i Polacy w trakcie walki propagandowej wykorzystywali jednak nielegalne organizacje wojskowe (Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska zmieniła nazwę na Dowództwo Obrony Plebiscytu; Niemcy założyli organizację Organizacja Wojskową Górny Śląsk – *Kampforganisation Oberschlesien*). Obydwie organizacje korzystały z pomocy swoich rządów w Warszawie i Berlinie, głównie finansowej, materiałowej (uzbrojenia i amunicji) oraz osobowej (oficerów, podoficerów oraz ochotników posiadających przygotowanie wojskowe, przysyłanych do przekształcenia organizacji w konspiracyjne oddziały wojskowe).

Wojciech Korfanty
– polski komisarz plebiscytowy
na Górnym Śląsku.

Życie codzienne Ślązaków z okresu I Powstania Śląskiego

„WSZYSTKO NA ŚLĄSKU TAKIE, JAK U NAS: TAŻ SAMA MOWA, STRÓJ, OBYCZAJE, POŁOŻENIE KRAJU, WSZYSTKO ŚWIADCZY, ŻE POLSKA I ŚLĄSK JEDNYM NARODEM, JEDNĄ KRAINĄ. MIMO PRZEZ TYLE WIEKÓW NIEKORZYSTNYCH OKOLICZNOŚCI ZOSTAŁA MOWA POLSKA SZCZEGÓLNIIE W POSPÓLSTWIE TAKĄ, JAKĄ BYŁA ZA PIASTÓW. I KTÓŻ JĄ UTRZYMAŁ? NIE SZLACHTA ZAPEWNE, PRZEKSZTAŁCAJĄCA SIĘ GWOLI ROZKAZÓW TYCH, OD KTÓRYCH ŁASKI SPŁYWAJĄ; NIE ŻIŹSZA NAWET PŁEĆ MĘSKA, WĘDRUJĄCA, SŁUŻĄCA W WOJSKU, UCZĄCA SIĘ RZEMIOSŁA U OBCYCH. UTRZYMAŁA JĄ PŁEĆ ŻEŃSKA, PRZEZNACZONA ŻYĆ W TYCH ZAGRODACH DOMOWYCH, W KTÓRYCH PRADZIADOWIE JEJ ŻYLI, CHWAŁĄCA BOGA W TYCH MODLITWACH, W TYCH PIEŚNIACH, W KTÓRYCH GO ONI OD TYLU WIEKÓW CHWALILI, W TYM JĘZYKU KOŁYSZĄCA NIEMOWLĘTA SVOJE, W TEJ MOWIE UDZIELAJĄCA IM PIESZCZOT I TKLIWYCH SERCA MACIERZYŃSKIEGO UCZUĆ”.

Śpiewy historyczne Julian Ursyn Niemcewicz

Życie codzienne Ślązaków z okresu I Powstania Śląskiego

Kobiety przez cały wiek XIX nie miały prawa wyborczego, nie posiadały jednakowych praw dysponowania majątkiem, zabraniano im zrzeszania się w organizacjach politycznych, zwoływania wieców i zebrań. Zezwalano jedynie na działalność religijną. W zasadzie w pojęciu władz pruskich kobiety były obywatelką drugiej kategorii, kapitałisci traktowali młode dziewczyny jako tanią siłą roboczą zatrudnioną w kopalniach, fabrykach czy w majątkach niemieckich na Górnym Śląsku.

Jednak Polki bardzo szybko zorganizowały się potajemnie na spotkaniach w czytelniach, wypożyczalniach, bibliotekach. Tworzyły teatry amatorskie oraz chóry.

W XX wieku w dalszym ciągu kobiety pracowały w ciężkich warunkach, ale widać coraz większe zainteresowanie życiem społecznym, a także włączenie się kobiet w nurt życia narodowego. W latach 1871-1914 na terenie Śląska powstało wiele towarzystw o charakterze polskim, w tym organizacji typowo kobiecych. W roku 1914 wszystkie lokalne polskie stowarzyszenia kobiece połączył się w Związek Górnośląskich Towarzystw Kobięcych.

Życie codzienne Ślązaków z okresu I Powstania Śląskiego

Patriotki w okresie pierwszego powstania śląskiego

Zjazd delegatek w 1918 r. w Bytomiu zjednoczył wszystkie towarzystwa kobiece. Podjęto decyzję o rozszerzeniu zasięgu działalności. Hasła Polek brzmiały – „Bóg, Rodzina, Ojczyzna”. Kapitulacja Niemiec i odzyskanie niepodległości przez Polskę wywołało ożywienie polityczne, kobiety związane z ruchem narodowym opowiedziały się za przyłączeniem Górnego Śląska do Polski. Najważniejszym wydarzeniem w tym okresie był Sejm Dzielnicowy w Poznaniu, w którym uczestniczyły kobiety z całego Śląska, dając dowód zainteresowania sprawami narodowymi. Zintegrowane zostało organizacyjne życie polskie na Górnym Śląsku.

***„TWARDO I WIERNIE STAĆ BĘDZIEMY ZAWSZE
PRZY ŚWIĘTEJ NASZEJ WIERZE”
„PRAGNIEMY GORĄCO POŁĄCZENIA
Z INNYMI DZIELNICAMI POLSKI. POZOSTANIEMY
PRAWYMI POLAKAMI I ZAWSZE POCZUWAĆ SIĘ
BĘDZIEMY PRZYNALEŻNYMI DO POLSKI”***

Życie codzienne Ślązaków z okresu I Powstania Śląskiego

Kobiety były odpowiedzialne za:

- urządzanie uroczystości świątecznych dla dzieci,
- repertuar wieczornic- odczyty, deklamacje, chóry,
 - naukę języka polskiego,
 - naukę śpiewu,
- prowadzenie szkółek czytania i pisania,
- publikowanie artykułów.

Ślązaczki otrzymywały wsparcie od kobiet z całego kraju, np. dostawały czasopismo „Głos Wielkopolanek”, informował on o wszystkich przemianach politycznych, mobilizował do udziału w akcjach na rzecz polskości. Hasła przewodnie: „Ucz się po polsku”, „Obywatelko, bądź wytrwałą”.

Warunki działalności w okresie pierwszego powstania śląskiego były bardzo trudne; członkinie pełniły funkcje w służbach pomocniczych.

W 1919 r. kobiety dostają nowe prawa, mogą głosować, być wybierane do rad gminnych i parlamentu – wiele kobiet na Śląsku zasiadło w organach przedstawicielskich. Organizowały wiece, zebrania, zjazdy, manifestacje.

Program Towarzystwa po 1919 r. bazował na patriotyzmie, katolicyzmie, organizowaniu nauczania języka polskiego, popularyzacji książki polskiej, urządzaniu wycieczek dla najmłodszych.

Żywnienie, potrawy Ślązaków z okresu I Powstania Śląskiego

Istniało wyraźne zróżnicowanie w zestawie, rodzaju i ilości potraw pomiędzy posiłkami codziennymi, niedzielnymi, a świątecznie-obrzędowymi. W latach międzywojennych jadłospis był skromny, nie jadano tłusto. Podstawę stanowiły: żur, ziemniaki, kapusta, chleb ze smalcem, a w rodzinach hodujących krowy – mleko i kiszka (zsiadłe mleko). Powszechnie jadano **wodzionkę**, czyli zupę z chleba i czosnku, z dodatkiem łożu lub masła, zalanych gorącą wodą. Pojawianie się w dni powszednie mięsa uzależnione było od zamożności rodziny.

Na co dzień preferowano skromne, proste posiłki.

Na wsi były to przede wszystkim kasze – jaglana lub gryczana – okraszone tłuszczem, kapusta z kartoflami, groch, fasola, placki ziemniaczane pieczone na płycie pieca, gotowane ziemniaki z mlekiem, zupy; chleb jedzono wyjątkowo. Natomiast w jadłospisie rodzin robotniczych pojawiały się posiłki, których podstawą był chleb, najczęściej ze smalcem.

Preferowano dania gotowane, spożywane zarówno rano, jak i w południe. Zupy podawano w zależności od zamożności z omastą lub bez, zagęszczano je zasmażką lub zawiesiną z mąki. Najpowszechniejszą polewką był żur, który gospodynie gotowały na kilka sposobów: **żeniaty** (z ziemniakami i boczkiem), z ziemniakami tłuczonymi lub gotowanymi w łupinie, z flakami, ze śmietanką czy robiony na maślanie. Dawniej w każdym śląskim domu był garnek zwany **żurokiem**, w którym na okrągło kisił się żur. Żur musiał być gotowany na prawdziwym zakwasie z surowego ciasta chlebowego. Oprócz żurków i **wodzionki** na śniadanie spożywano **melkę** z mleka i pszennej mąki, ścierkę z wrobionego do mleka ciasta pszennego lub garus – zupę przyrządzoną z mąki i suszonych owoców.

Żywnienie, potrawy Ślązaków z okresu I Powstania Śląskiego

Najważniejszym posiłkiem był obiad, który podawano w rodzinach robotniczych po powrocie mężczyzny z pracy. Otrzymywał on największe i najpożywniejsze porcje, a często jako jedyny spożywał mięso. Podstawą dań obiadowych były ziemniaki, kapusta, mięso i chleb. Najpopularniejszymi zupami były: **kartoflanka**, grochowa (także w wersji z kiszoną kapustą), fasolówka, kapuśniak z żeberkami (kozibroda), kapuśniak z białej kapusty (**parzybroda**), zupa grzybowa (grzybionka), krupnik, marchewkowa na mleku, zupy z kalarepy, z jarmużu, z dyni, a od lat 30. XX wieku: ogórkowa, pomidorowa, szczawiowa, rosół na młodych gołębiach. Bardzo popularny był ajntopf, czyli gęsta zupa jarzynowa. Na drugie danie najczęściej podawano ziemniaki lub kluski z dodatkiem sosów i jarzyn, ugotowaną i okraszoną kapustę. Wraz ze wzrostem poziomu życia pojawiały się większe ilości mięsa i nabiału. Na stołach pokazały się **karminadle** czy karbinadle, czyli kotlety mielone z mięsa wołowo-wieprzowego, a także z królika, klopsy gotowane, żeberka gotowane lub duszone z kapustą, golonka z kapustą i grochem, płucka na kwaśno, bigos śląski, **krupnioki** smażone z cebulą. Do mięs podawano **ciapkapustę**, czyli ziemniaki wymieszane z ugotowaną kiszoną kapustą, dampfowaną, czyli duszoną kapustę, kluski drożdżowe oraz szalot kartoflany – sałatkę z ziemniaków i innych gotowanych jarzyn. Przygotowywano wiele potraw z podrobów, głównie ze względu na ich niską cenę. Przyrządzano płucka, wątrobę, doskonałe kotlety z wymienia, smakowite flaki czy nerki w sosie. Inne mięsa jadano w dni powszednie znacznie rzadziej, najczęściej z kapustą, ale też z jarzynami czy suszonymi owocami. Smaczne, nie zawsze postne, potrawy śląskie gospodynie gotowały również z fasoli i bobu.

Potrawy na wyjątkowe okazje

Niedzielny obiad bywał, i bywa, bogatszy w zestaw dań i ich wystawność.

Głównymi daniami były: **rosół z nudlami** – makaronem domowej roboty, **rolady wołowe**, śląskie kluski i sałatka z modrej kapusty (czerwonej kapusty). Ambicją śląskiej gospodyni było, aby dania nie powtarzały się zbyt często, stąd wiele przepisów np. na rolady: są więc **jaskółcze gniazda** – rolady z mięsa wieprzowego z dodatkiem gotowanych na twardo jajek, są ptaszki cielęce – delikatne rolady z mięsa cielęcego, i wiele rolad z mięsa wołowego z różnymi farszami. Na stole w niedzielę pojawiał y się także: pieczeń na kwaśno, zwana huzarską, schab sztygarski – przeznaczony najczęściej na proszony obiad, a do tego kluski śląskie lub też czarne, zwane polskimi, oraz modro kapusta. Według raciborskiej tradycji kluski jadało się już w średniowieczu, a w XIX wieku górnicy uznali, że są bardziej pożywne od ziemniaków, bo dłużej „siedzą” w żołądku. W niedzielę podawano także podwieczorek, zwany swacyną. Na wieczerzę, tak jak na obiad, podawano potrawy gotowane, zazwyczaj żur z ziemniakami, kwaśne mleko z kaszą lub z tzw. bratkartoflami (smażonymi ziemniakami), kaszę ze słoniną. W latach 30. XX wieku zaczęto na kolację powszechniej jadać chleb razowy ze smalcem, smażonkę (jajecznice), wędliny mięsne lub podrobowe własnego wyrobu, głównie kielbasy, wątrobiankę, krupnioki czy salceson. Podawano także takie potrawy, jak hekele ze śledzi (rodzaj sałatki śledziowej), **szalot śląski** (sałatka na bazie ziemniaków i kiszonych ogórków), placki ziemniaczane z kielbasą lub boczkiem wędzonym, jarmuż z kaszą i boczkiem wędzonym.

Karminadle (karbinadle, kotlety mielone)

Składniki (na 10 porcji):

- 1000 g mięsa wieprzowego z łopatki lub --
- karczek
- 2 czerstwe bułki
- 200 g cebuli
- 2 jajka
- 150 g smalca do smażenia
- 100 g bułki tartej
- sól
- pieprz

Opis przygotowania:

Bułki namoczyć w wodzie, odcisnąć. Zmieszać mięso razem z namoczoną bułką, dodać drobno pokrojoną cebulę, jajka i przyprawy. Wszystko dobrze wymieszać, aż do uzyskania gładkiej masy. Formować okrągłe kule, lekko je spłaszczając, obtoczyć w tartej bułce. Smażyć na rozgrzanym smalcu z obu stron na złoty kolor.

Tradycyjna śląska potrawa jadana na obiad w dni powszednie. do dnia dzisiejszego nie zmieniła się receptura ich sporządzania.

Rolada wołowa śląska, modro kapusta z boczkiem i kluski śląskie

Składniki (na 10 porcji):

Rolada wołowa:

1200 g mięsa wołowego z udźca
300 g ogórków kiszonych
300 g cebuli
400 g boczku wędzonego
100 g musztardy
100 g smalcu
80 g mąki pszennej
pieprz
sól
liście laurowe
ziele angielskie

Modro kapusta:

1500 g kapusty czerwonej
200 g cebuli
300 g jabłek
250 g boczku wędzonego
winny ocet lub kwasek cytrynowy
cukier
sól
pieprz
2 goździk

Kluski śląskie:

2000 g ziemniaków
400 g mąki ziemniaczanej
3 jajka
sól

Opis przygotowania:

Rolada wołowa - śląska:

Mięso pokroić w plastry, rozbić, przyprawić solą i pieprzem, posmarować musztardą. Na mięsie rozłożyć równomiernie ogórki pokrojone w paski i boczek wędzony oraz pokrojoną w cząstki cebulę. Plastry mięsa zwinąć, uformować rolady, obwiązać białą nitką, oprószyć mąką i smażyć na rozgrzanym smalcu na patelni ze wszystkich stron. Przełożyć do rondla, podlać tłuszczem ze smażenia i ciepłą wodą, dodać listek laurowy i ziele angielskie, dusić do miękkości. W czasie duszenia rolady obracać i podlewać, a gdy mięso będzie miękkie, wyjąć i sporządzić sos.

Modro (czerwona) kapusta z boczkiem:

Kapustę poszatковать, zalać wrzątkiem, gotować z goździkami, odcedzić. Skropić octem lub kwaskiem cytrynowym dla utrwalenia koloru, dodać cukier, sól, pieprz i przesmażony boczek z cebulą. Obrane jabłka zetrzeć na grubych oczkach, dodać do kapusty. Kapustę jeszcze raz zagotować.

Kluski śląskie:

Obrane ziemniaki ugotować, odcedzić, odparować, przecisnąć przez praskę, rozcierać, aby nie powstały grudki. Do ciepłych ziemniaków dodać mąkę ziemniaczaną, wyrabiać ciasto, aby skrobia się rozkleiła. Do przestudzonego ciasta dodać jajka, ponownie wyrobić, formować kluski z wgłębieniem na sos. Gotować na wrzącej osolonej wodzie, aż kluski wypłyną. Popularne są też kluski czarne – robione z dodatkiem surowych, przetartych na masę ziemniaków.

Śląska rolada wołowa – znana od czasów międzywojennych, początkowo podawana wyłącznie z okazji większych uroczystości, głównie na wesele. dopiero poprawa warunków życia pozwoliła na wprowadzenie jej również do jadłospisu chrzcin, komunii i świąt. Zwyczaj podawania jej na niedzielny obiad jest kultywowany do dzisiaj. Dodatkiem do rolady jest modro kapusta, bez której nie może się obejść niedzielny obiad. Podaje się ją do wielu dań mięsnych, do pieczonej gęsi, białej pieczeni schabowej duszonej z kminkiem, ale przede wszystkim do rolad wołowych. Kluski śląskie wg tradycji pierwszy raz pojawiły się w Raciborzu w 1241 roku. Ponoć broniące Raciborza mieszczki rzucały nimi w mongolskich najeźdźców, którzy oblegali miasto. Górnicy wierzyli, że wymyślono je w XIX wieku dla hajerów, gdyż dłużej trzymają się w żołądku od ziemniaków.

Źródło: Zbiór przepisów potraw regionalnych województwa śląskiego, ŚOT

Wodzionka (brotzupa)

Składniki:

chleb pszenno-żytni

czosnek

smalec wytopiony ze słoniny ze skwarkami

sól

pieprz

maggi

woda – wrzątek

Opis przygotowania:

Chleb, najlepiej już czerstwy, pokroić w kostkę, podrumienić na smalcu, przełożyć na talerz. W garnku zagotować odpowiednią ilość wrzątku, dodać smalec wytopiony ze słoniny ze skwarkami, rozarty z solą czosnek i przyprawy. Otrzymanym roztworem zalać przygotowany na talerzu chleb.

Wodzionka była niegdyś jednym z podstawowych dań śląskich.

Źródło: Zbiór przepisów potraw regionalnych województwa śląskiego, ŚOT

Galert śląski (galaretka z nóżek)

Składniki (na 10 porcji):

800 g nóżek wieprzowych

500 g przedniej golonki

250 g włoszczyzny (seler, marchew, pietruszka)

100 g (1 szt.) cebuli (umyta, nie obrana)

40 g czosnku

200 g cebuli (pokrojonej w kostkę)

sól, pieprz ziarnisty, pieprz mielony, ziele angielskie, listek laurowy, ocet, goździki

liście sałaty zielonej

Opis przygotowania:

Opalone, umyte i oskrobane nóżki przerąbać na pół, z golonki wyciąć kość, wszystko włożyć do rondla. Zalać 2 litrami zimnej wody i gotować na małym ogniu 3–4 godziny, uzupełniając wodę. Na godzinę przed zakończeniem gotowania dodać włoszczyznę, cebulę z wbitym goździkiem oraz przyprawy. Gotować dalej do miękkości. Wywar odcedzić, przyprawić do smaku rozartym czosnkiem i octem. Ostudzone mięso obrać z kości, pokroić w kostkę, włożyć do wywaru i chwilę gotować, aby wywar się sklarował. Przygotować salaterki, wyłożyć plasterkami ugotowanej marchwi. Dokładnie wymieszać płynną galaretę, po czym rozlać ją do salaterek i ostudzić do zakrzepnięcia. Przed podaniem pokroić w cząstki, wyłożyć na półmisek obłożony listkami sałaty zielonej i posypać pokrojoną w kostkę cebulą skropioną octem.

Potrawa tradycyjna z terenów Górnego Śląska

Źródło: Zbiór przepisów potraw regionalnych województwa śląskiego, ŚOT

Strój Ślązaków w okresie trzech Powstań Śląskich

**„Nie szata zdoła człowieka”, „ Jak cię widzą, tak cię piszą” .
Znamy i inne, równie ciekawe, przysłowia. Często ich przesłanie ma sens moralny odnoszący się do osobowości, cech charakteru człowieka, budzi refleksje odbiegające od konkretów, rzeczywistych elementów czy detali owej „szaty”.
A przecież strój jest ważnym elementem kultury każdego narodu, podobnie jak mowa, jest znakiem przynależności do danej grupy, gdyż został on ukształtowany przez historię i tradycje danego regionu.**

„Jak dawne zwyczaje, tak po największej części przechował lud górnośląski także dawne stroje... Jest ich kilka rodzajów, każda okolica ma swoje właściwości, raczej powiedzieć można – swoją modę...Strój ten malowniczy i kosztowny stanowi przedmiot niemałej zazdrości dla Niemców z Dolnego i Średniego Śląska, pątujących na kalwarię św. Anny”.

(Białas Irena: Stroje ludowe na górnym Śląsku [w]: *Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1996*, Katowice 1995, s. 117).

Strój Ślązaków w okresie trzech Powstań Śląskich

Śląskie stroje ludowe, w wersjach nam znanych, ich różnorodność i bogactwo związane jest głównie z modą XIX wieku, aczkolwiek można w nich wyróżnić również elementy z wcześniejszych epok. Rozwój gospodarczy Europy, w tym Śląska oraz rozkwit handlu umożliwił dostęp do produkowanych tkanin, materiałów, ozdób. Były wśród nich tkaniny wełniane, płócienne, jedwabne, a wśród ozdób korale, klamry, guziki, wstążki i gipiury.

„Stroje śląskie inspirowały się stylową modą dworską i mieszczańską (...) płynącą z Europy Zachodniej i Południowej, przez kraje niemieckie i Czechy. Ślązacy do własnych gustów dostosowywali lansowane przez te mody elementy, fasony, kroje, kolorystykę, zdobnictwo, typ sylwetki”.

(Białas Irena: Stroje ludowe na górnym Śląsku [w]: *Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1996*, Katowice 1995, s. 118).

Rozwój przemysłu na Śląsku przyczynił się również, do tego, że męski strój ludowy został bardzo szybko wyparty przez bardziej praktyczny ubiór roboczy. Jedynie w dni świąteczne mężczyźni zakładali „ancugi” (tj. szaket, westa i galoty), których kroje zmieniały się na przestrzeni lat. *Ancugami* nazywano również strój kobiecy. Pięknym strojem górników pozostał mundur galowy górników, który dziś przy okazji Barbórki zakładają nie tylko mężczyźni, ale i kobiety pracujące w kopalniach.

Najstarsze fotografie są cennym źródłem informacji na temat strojów mieszkańców naszych miejscowości, a dzięki zbiorom muzealnym mamy okazję podziwiać ich piękno zamknięte w formie kroju, kolorystyce i bogactwie zdobień.

W swoim artykule Irena Białas pisze: *„Zwyczaj nakazywał, aby Ślązaczka posiadała kilkanaście kompletów strojów. Inny zestaw stroju obowiązywał na niedzielnej mszy porannej, inny na sumie, jeszcze inny na wyjście w niedzielne popołudnie. Najbardziej odświętny zestaw wkładano na Wielkanoc, Boże Narodzenie, Boże Ciało, odpust i w pierwszą niedzielę miesiąca. Szczególnie bogato prezentowały się stroje weselne, z właściwymi na tę okoliczność atrybutami jak różdżki i wieńce. Stroje w ciemnych tonacjach noszono w czasie postu, adwentu czy w czasie żałoby. Drogie elementy stroju i biżuterię dziedziczono, wchodziły one też w skład wyprawy (posagu).” (s. 118).*

**Piękne stroje
kobiece.**

**Na zdjęciu:
Katarzyna Pisula
ur. 08.02.1900 i
jej koleżanka
Magdalena Duda**

**Strojne jakle
z ozdobnymi
plisami,
podnoszonymi
rękawami, pięknymi
koronkami
oraz kecki
i jedwabne fartuchy.**

**Pamiątkowe
zdjęcia
wykonywano
podczas
odpustów
lub innych
uroczystości
rodzinnych.**

Strój Ślązaków

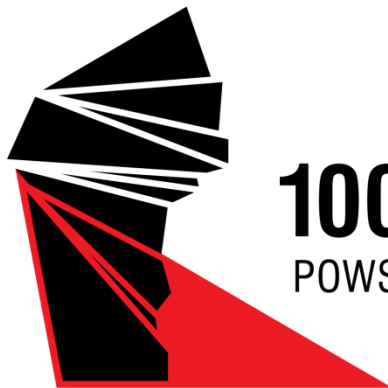
Strój okolicznościowy musiał być wyjątkowy, dlatego też był bardzo drogi. Wyjątkowymi okazjami były niewątpliwie uroczystości związane z I Komunią świętą i ślubem, uroczyście świętowano również chrzest i *rocзки*, czyli pierwsze urodziny. Jeszcze przed przystąpieniem do pierwszej spowiedzi dziewczynki dostawały nowe jakle lub nowe kolorowe sukienki z aksamitu lub innego podobnego materiału, np. weluru lub sztruksu, natomiast chłopcy zazwyczaj nosili mniej strojne, ale równie eleganckie ubranka: spodnie, białe koszule często z wykładanymi na marynarkę kołnierzami, do krótkich spodenek obowiązkowe były białe podkolanówki, czasem kapelusz. Dziewczynki miały najczęściej długie włosy zaplecione w długie warkocze, chłopców natomiast strzyżono jak najkrócej. Dodatkiem do stroju był wianek na głowie dziewczynek , *woniaczki* z mirtu i ozdobne wianki na świecy.

**Pamiętkowe
zdjęcia
wykonywano
podczas
odpustów lub
innych
uroczystości
rodziny.**

Śląskie.

100-LECIE
POWSTAŃ ŚLĄSKICH

1919–1920–1921